

Dobra Atmosfera – dolnośląska kampania ekoedukacyjna

Ocena zagrożeń dla środowiska naturalnego oraz jakości powietrza na Dolnym Śląsku

Raport z badań sondażowych

CP **CENTRUM**
Praw Obywatelskich i Badań nad Demokracją

Wrocław, czerwiec 2019

Partnerzy:

Spis treści

Wstęp	3
Zagrożenie smogiem	3
Strategie walki ze smogiem	6
Zmiany Klimatu	12
Model energetyki w przyszłości	14
Drzewa i Dolnośląski Alarm Smogowy	15
Konkluzje	17

Wstęp

Temat smogu, zmian klimatycznych czy polityki energetycznej już od pewnego czasu wyszedł poza rozmowy wąskich kręgów specjalistów czy ekologów i przeniósł się na poziom codziennego obiegu informacji. Polskie miasta regularnie zajmują czołowe pozycje w różnych rankingach i zestawieniach ośrodków miejskich z najbardziej zanieczyszczonym powietrzem w Europie. Stąd warto spojrzeć na tę kwestię oczami samych obywateli.

O ocenę jakości powietrza zapytano 650 mieszkańców Dolnego Śląska. Badanie wykonano w drugiej połowie maja 2019 roku na reprezentatywnej próbie dorosłych mieszkańców regionu (powyżej 18 roku życia) metodą wywiadu telefonicznego (CATI). W skład próby weszli zarówno mieszkańcy dolnośląskiej wsi, mniejszych i większych miast oraz Wrocławia jako stolicy regionu. Również pod względem wieku i płci próbę należy uznać za reprezentatywną dla Dolnego Śląska

Narzędziem badawczym był kwestionariusz o wysokim stopniu standaryzacji, składający się z 18 pytań zamkniętych.

Zagrożenie smogiem

Zanieczyszczenie powietrza, wód i gleb to najczęściej wymieniane zagrożenie dla środowiska naturalnego w Polsce (87%). Na kolejnych miejscach respondenci wskazywali wycinkę lasów (65%) i klęski żywiołowe (61%) (susze, powodzie, pożary, huragany). Dopiero na dalszych pozycjach znalazły się takie zjawiska jak ekspansja terenów zamieszkałych czy przemysłu (23%), oraz eksploatacja zasobów naturalnych (29%). Współcześnie głównym źródłem informacji o zagrożeniach dla środowiska w Polsce są media masowe — tematy o których mówi się rzadko w oczach opinii publicznej po prostu nie istnieją albo stanowią problemy niższej rangi. W tym

kontekście jakość powietrza czy wycinka drzew stały się zjawiskami, które trafiły do powszechnego obiegu informacyjnego. Stąd też ich status jako ważnych dla dużej części społeczeństwa problemów społecznych.

Tab. 1. Ocena zagrożeń dla środowiska naturalnego wg wieku

Jakie są Pana(i) zdaniem największe trzy zagrożenia dla środowiska naturalnego w Polsce?

	Wiek				
	18–30 lat	31–40 lat	41–50 lat	51–65 lat	66 lat i więcej
	w %				
Kłęski żywiołowe — susze, powodzie, pożary, huragany	59	69	60	61	47
Zanieczyszczenia powietrza (smog), wód i gleb (kwaśne deszcze)	88	85	91	84	86
Wycinka lasów	63	60	61	69	75
Ekspansja terenów zamieszkałych, rolnictwa i przemysłu	21	20	23	27	25
Eksploatacja zasobów naturalnych	28	27	32	30	34
Rozprzestrzenianie się chorób i szkodników	41	38	35	29	32

Czynnikiem mocno różnicującym ocenę jakości powietrza jest miejsce zamieszkania — najwięcej negatywnych ocen powietrza uzyskano we Wrocławiu, najmniej wśród mieszkańców wsi.(tab.2) Warto podkreślić, że ten rozkład odpowiedzi wcale nie musi świadczyć o zróżnicowaniu jakości powietrza w poszczególnych subregionach Dolnego Śląska, lecz o większym wyczuleniu i świadomości zagrożeń ze strony smogu wśród mieszkańców dużych miast.

Tab. 2. Ocena powietrza a miejsce zamieszkania

Jak Pan(i) ocenia jakość powietrza w Pana(i) miejscowości w sezonie grzewczym, czyli w okresie jesiennym i zimowym kiedy większość budynków jest ogrzewana? Czy według Pana(i) opinii jest ona:

	R A Z E M	Miejsce zamieszkania			
		Wrocław	Miasta pow. 50 tys. takie jak: Legnica, Wałbrzych, Jelenia Góra, Lubin, Głogów, Świdnica	Miasta poniżej 50 tys.	Wieś
		w %			
Zła	23	31	21	25	17
Raczej Zła	39	45	47	35	32
Raczej Dobra	24	15	24	28	25
Dobra	8	3	2	8	15
Trudno powiedzieć	6	5	6	4	11

Podobne trendy można obserwować w kontekście poczucia zagrożenia smogiem w miejscu zamieszkania — im większe miasto, tym większe zmartwienie smogiem jako problemem społecznym. (tab. 3). Akcje edukacyjne i kampanie społeczne związane z poprawą jakości powietrza w takich okolicznościach powinny być organizowane głównie na obszarach wiejskich, gdzie zimą palenie węglem lub koksem (szczególnie w tradycyjnych częściach wsi) jest nadal standardem.

Tab.3 Miejsce zamieszkania a poczucie zagrożenia smogiem

Jak poważnym problemem w Pana(i) miejscu zamieszkania, okolicy jest zanieczyszczenie powietrza, smog?

	R A Z E M	Miejsce zamieszkania			
		Wrocław	Miasta pow. 50 tys. takie jak: Legnica, Wałbrzych, Jelenia Góra, Lubin, Głogów, Świdnica	Miasta poniżej 50 tys.	Wieś
		w %			
Bardzo poważnym	21	35	22	18	13
Dość poważnym	43	48	46	44	36
Niezbyt poważnym	25	13	25	29	29
W ogóle nie ma tego problemu	5	1	2	4	11
Trudno powiedzieć	7	3	6	6	11

Im większa świadomość zagrożenia smogiem, tym bardziej krytyczna ocena istniejącego stanu i zachodzących zmian. Tak można skomentować wyniki wskazujące, że we Wrocławiu najwięcej osób uważa, że jakość powietrza pogorszyła się. Świadomość istniejących wyzwań powoduje, że rosną też oczekiwania zmian — nawet jeśli podejmowane są jakieś działania naprawcze, to ich efekty nie zadowalają opinii publicznej (tab. 4).

Tab. 4. Ocena zmian jakości powietrza

Czy Pana(i) zdaniem jakości powietrza w Pana(i) miejscowości w ciągu minionych kilku lat:

	R A Z E M	Miejsce zamieszkania			
		Wrocław	Miasta pow. 50 tys. takie jak: Legnica, Wałbrzych, Jelenia Góra, Lubin, Głogów, Świdnica	Miasta poniżej 50 tys.	Wieś
		w %			
Poprawiła się	15	8	23	18	12
Pogorszyła się	51	65	46	45	51
Pozostaje bez zmian	34	27	32	37	37

Strategie walki ze smogiem

Co ludzie robią kiedy powietrze jest szczególnie złe? Co piąta osoba nic nie robi, a większość ogranicza się do zamykania okien (55%). Inni starają się nie wychodzić z domu (38%). I choć na ulicy noszenie maski antysmogowej to najbardziej widoczne działanie, to do takiej praktyki przyznało się tylko 4% respondentów. (ryc. 1) Zdecydowana większość jest już świadoma zagrożeń wpływu zanieczyszczonego powietrza na zdrowie ludzi. (ryc. 2) Może to powoduje, że 50% respondentów na poziomie deklaracyjnym (wcale nie musi się on pokrywać z gotowością do działania w realnym świecie) jest w stanie zaakceptować wzrost kosztów ogrzewania w swoim gospodarstwie domowym w celu ograniczenia zanieczyszczenia powietrza. (ryc. 3)

Gdyby te deklaracje choć częściowo miały się przełożyć na postawy społeczne, oznaczałoby to że istnieje atmosfera sprzyjająca inwestycjom (a może i lokalnym podatkom) na rzecz zmiany infrastruktury energetycznej w celu poprawy jakości powietrza. Z pewnością istnieje przestrzeń do prowadzenia konsultacji społecznych w tym kierunku i świadomość tego, że są konieczne praktyczne zmiany.

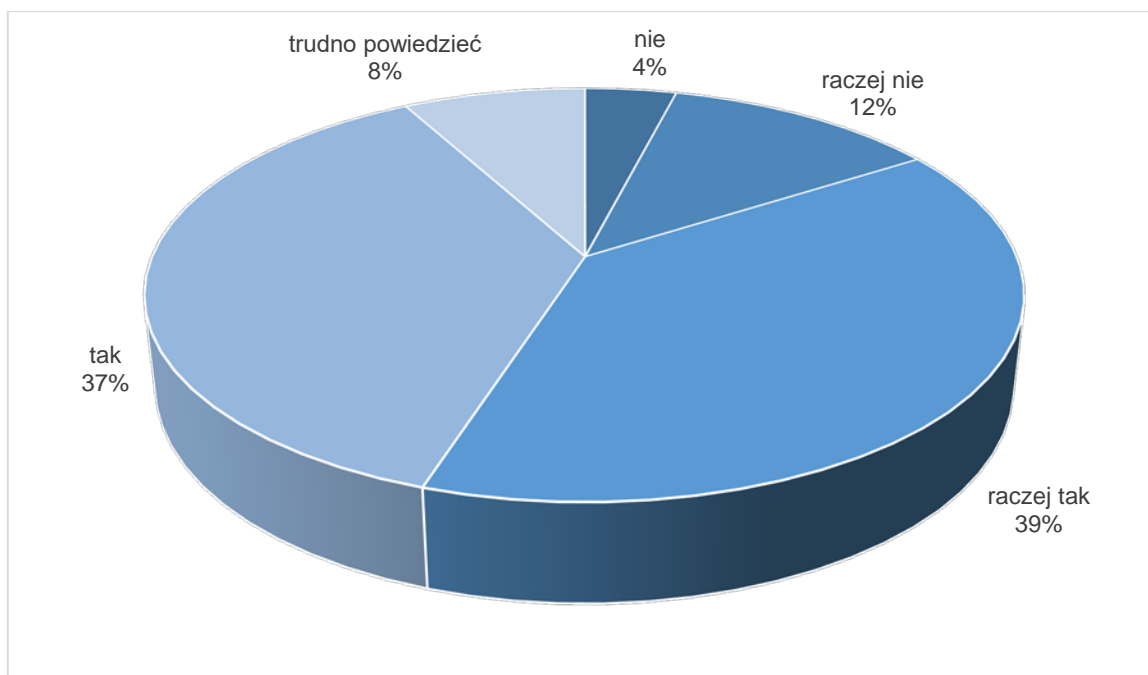
Ryc. 1. Sposoby radzenia sobie ze smogiem

Co Pan(i) robi, aby chronić się przed smogiem w dni kiedy powietrze jest szczególnie zanieczyszczone?

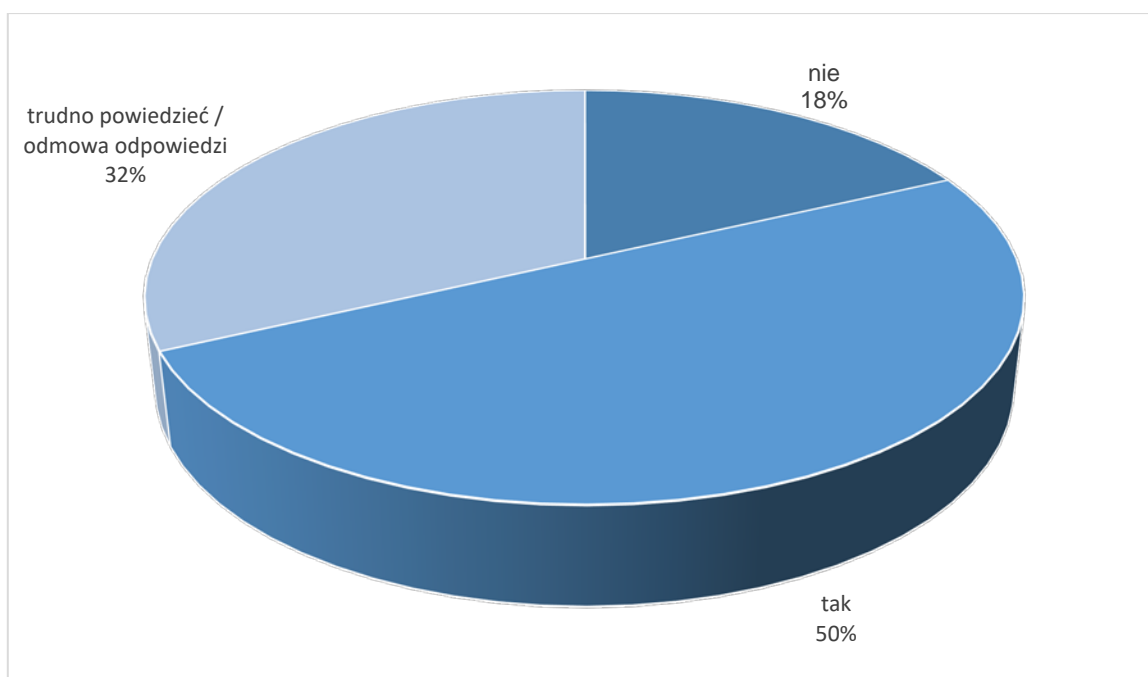
Ryc. 2. Jakość powietrza a postrzeżenie zagrożenia dla zdrowia

Czy uważa Pan(i), że jakość powietrza w Pana(i) miejscu zamieszkania może w przyszłości mieć negatywne skutki dla zdrowia Pana(i) lub członków Pana(i) rodziny?

Ryc.3 Poziom akceptacji dla wzrostu kosztów ogrzewania w celu ograniczenia smogu

Czy Pan(i) osobiście zgodził(a)by się na wzrost kosztów ogrzewania w swoim gospodarstwie domowym w celu ograniczenia zanieczyszczenia powietrza, smogu?

Kampanie społeczne oraz przekaz medialny powodują, iż ludzie potrafią trafnie wskazać na główne przyczyny smogu — najczęściej wymieniane są spaliny pochodzące z kotłów i pieców gospodarstw domowych (53%), samochody (18%) oraz przemysł (15%) (tab. 5). Takie wyniki mają wpływ na wskazania respondentów co do preferowanych sposobów poprawy jakości powietrza. Wszystkie one łączą się z ogrzewaniem domów i mieszkań. Są to wg wielkości uzyskanych wskazań: dofinansowanie likwidacji starych piecy i kotłów (74%), kary dla palących śmieciami lub innym paliwem złej jakości (65%) , wycofanie z rynku złej jakości węgla (54%), likwidacja kotłów niskiej jakości, niespełniających norm (47%), dopłaty dla najuboższych dla zwiększonych kosztów ekologicznego ogrzewania (47%). Miejsce zamieszkania nie miało wpływu na rozkład odpowiedzi (tab. 6).

Tab. 5. Przyczyny smogu wg wskazań respondentów

Jak Pan(i) sądzi, jaka jest główna przyczyna zanieczyszczenia powietrza, smogu w Polsce?

	R A Z E M	Miejsce zamieszkania			
		Wrocław	Miasta pow. 50 tys. takie jak: Legnica, Wałbrzych, Jelenia Góra, Lubin, Głogów, Świdnica	Miasta poniżej 50 tys.	Wieś
		w %			
Transport drogowy, samochody	18	24	18	18	14
Przemysł	15	9	13	16	21
Elektrownie, elektrociepłownie	8	8	11	6	10
Spaliny pochodzące z kotłów i pieców gospodarstw domowych	53	55	49	58	48
Trudno powiedzieć	6	3	9	3	8

Tab. 6. Preferowane sposoby poprawy jakości powietrza wg miejsca zamieszkania

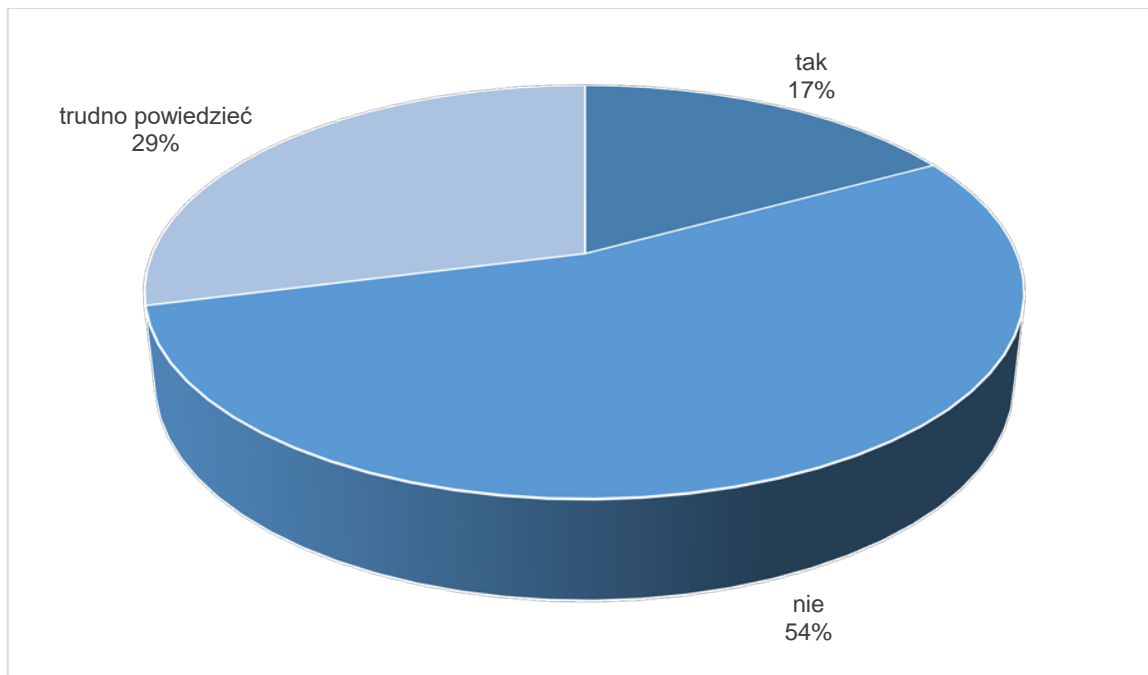
Jak Pan(i) sądzi, jakie działania są lub byłyby najbardziej przydatne, aby ograniczyć zanieczyszczenie powietrza, smog w Pana(i) miejscowości, okolicy?

	R A Z E M	Miejsce zamieszkania			
		Wrocław	Miasta pow. 50 tys. takie jak: Legnica, Wałbrzych, Jelenia Góra, Lubin, Głogów, Świdnica	Miasta poniżej 50 tys.	Wieś
		w %			
Dofinansowanie likwidacji starych piecy i kotłów	74	76	79	74	69
Wycofanie z rynku złej jakości węgla	54	59	51	59	48
Kary dla palących śmieciami lub innym paliwem złej jakości	65	65	62	70	63
Likwidacja kotłów niskiej jakości, niespełniających norm	47	50	49	52	40
Dopłaty dla najuboższych dla zwiększonych kosztów ekologicznego ogrzewania	47	45	46	47	49
Wsparcie dla wykorzystania ekologicznych systemów grzewczych np. pomp ciepła	38	31	39	39	40
Dofinansowanie ocieplania budynków, termomodernizacji	46	46	41	49	46
Obowiązek podłączania gospodarstw domowych do sieci ciepłowniczej (tam, gdzie to możliwe)	34	37	31	38	28
Zachęcanie kierowców do rezygnacji z samochodów, np. darmową komunikacją miejską	33	39	30	32	32
Ograniczenie ruchu samochodów osobowych, np. zakaz wjazdu do centrum miasta	25	28	24	23	25
Żadne z powyższych	1	1	1	1	1
Trudno powiedzieć	2	2	2	0	5

Jednocześnie większość mieszkańców Dolnego Śląska ocenia krytycznie działania władz lokalnych w celu poprawy jakości powietrza — aż 54% badanych nie uważa, że władze podejmują wystarczające działania dla zmiany sytuacji. (ryc. 4). A nawet uchwalone ramy prawne dla poprawy powietrza nie są znane wśród mieszkańców Dolnego Śląska: 57 procent twierdzi, że coś słyszało o uchwale antysmogowej (ryc. 5), ale jednocześnie 60% przyznaje, że nie zna jej zapisów (ryc. 6).

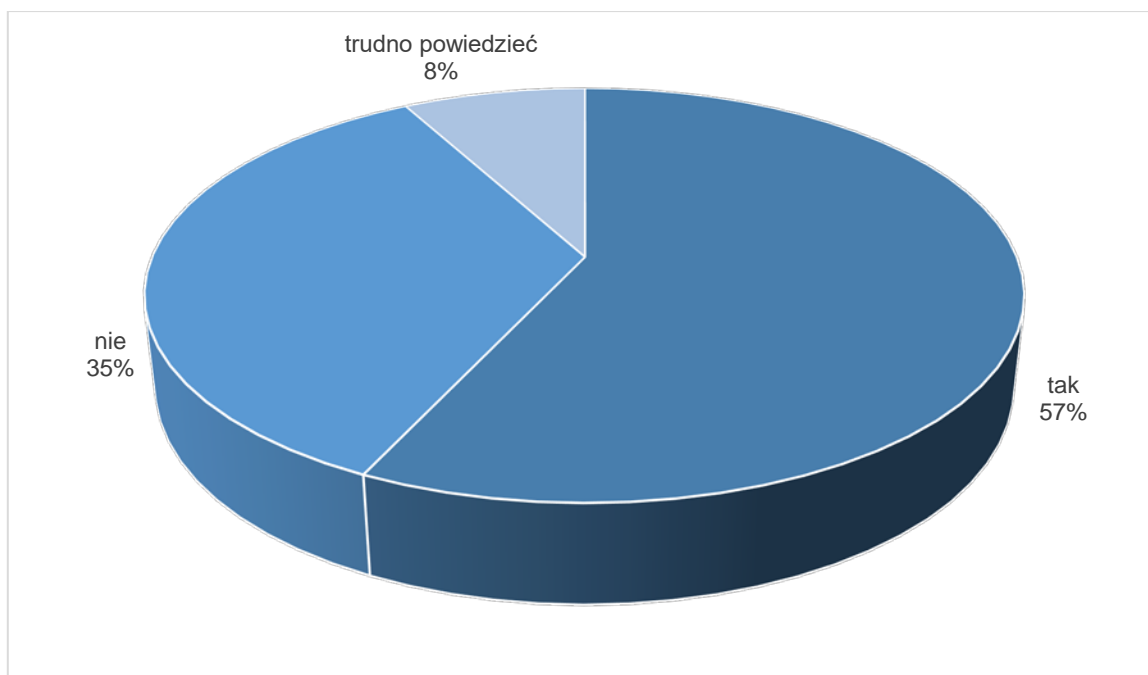
Ryc. 4 Ocena działań władz lokalnych w kontekście jakości powietrza

Czy uważa Pan(i), że władze lokalne podejmują wystarczające działania w cel wyeliminowania problemu zanieczyszczenia powietrza w sezonie grzewczym?

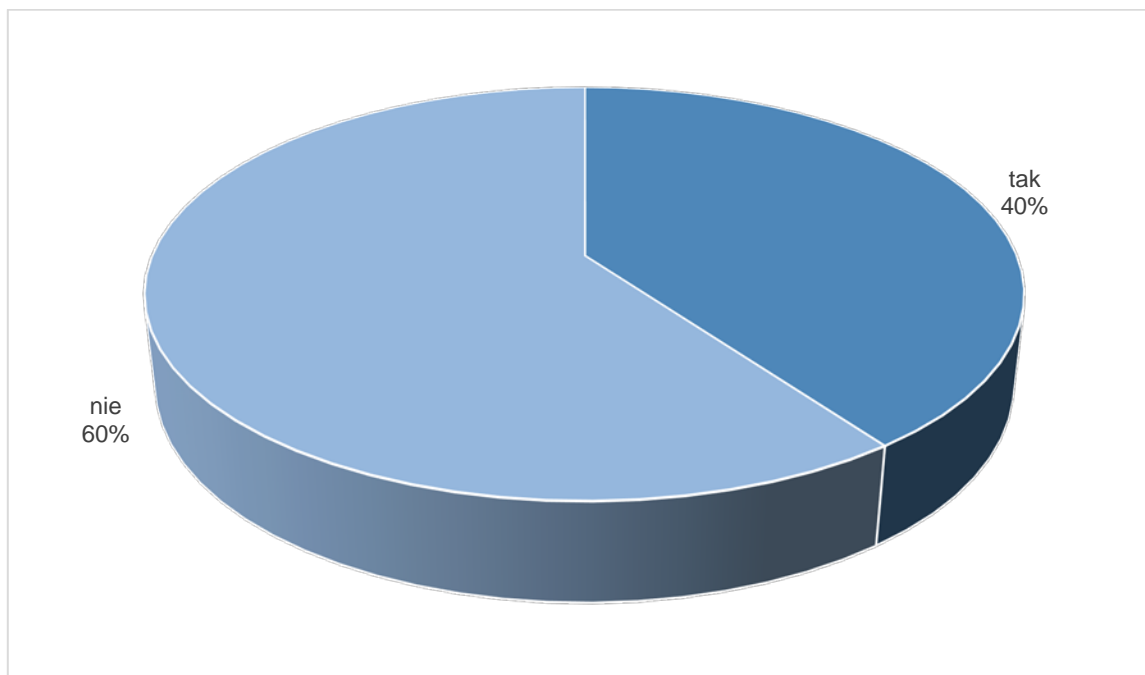
Ryc. 5.

Czy słyszał(a) Pani o uchwale antysmogowej dla Dolnego Śląska — wprowadzającej obowiązujący już zakaz palenia odpadami węglowymi oraz zakładającej likwidację do 2024 roku pieców kopciuchów?

Ryc.6. Znajomość zapisów uchwały antysmogowej

Czy zna Pani/Pan obowiązki wynikające z uchwały antysmogowej?

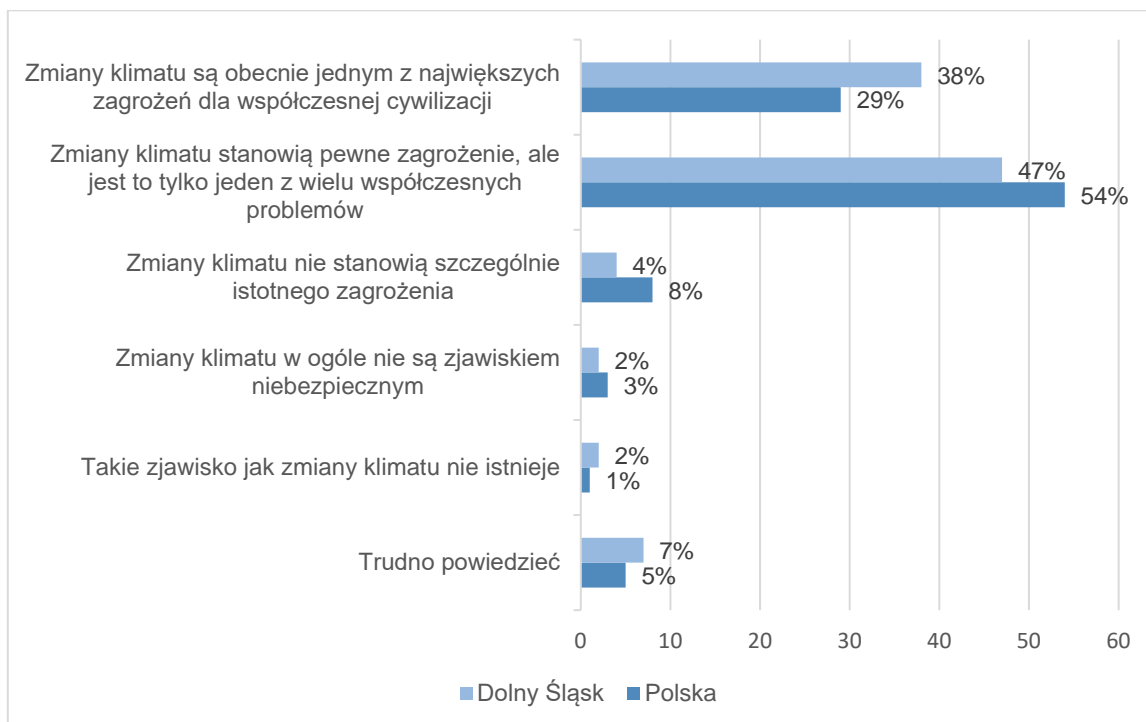
Zmiany Klimatu

Opinie o zmianach klimatu prezentowane przez mieszkańców Dolnego Śląska nie odbiegają od trendów, które w listopadzie 2018 uchwycił na próbie ogólnopolskiej CBOS. Około połowy respondentów w obu badaniach uznaje, iż „zmiany klimatu stanowią pewne zagrożenie, ale jest to tylko jeden z wielu współczesnych problemów”. Natomiast na Dolnym Śląsku częściej (38%) niż w skali całej Polski (29%) uznawano „zmiany klimatu za jeden z największych zagrożeń dla współczesnej cywilizacji”. Jednocześnie cały czas 15% nie przywiązuje większej wagi do zmian klimatu (albo nie ma zdania na ten temat, albo uważa że takie zjawisko nie istnieje, albo że nie jest to niebezpieczne) (ryc. 7). Spośród tych, którzy akceptują fakt istnienia zmian klimatu co piąta osoba na Dolnym Śląsku (i co czwarta w Polsce) albo nie wie co jest przyczyną tego zjawiska, albo uznaje to za przejaw naturalnych zmian przyrodniczych (ryc. 8). Warto jednak podkreślić, że aż 85 % Dolnoślązaków uznaje zmiany klimatyczne albo

za „największe zagrożenie” (38 %), albo też „pewne, jedno z obok innych problemów” dla współczesnej cywilizacji.

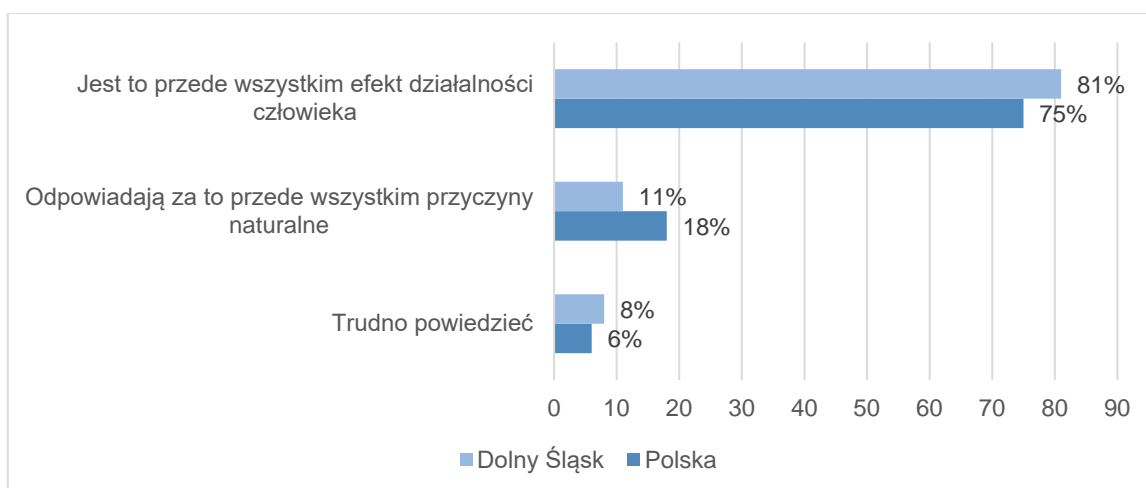
Ryc. 7. Opinie o zmianach klimatu

Jaka jest Pana(i) osobista opinia na temat zmian klimatu? Które z poniższych stwierdzeń najlepiej odzwierciedla Pana(i) pogląd na tę kwestię?

Ryc. 8. Przyczyny zmian klimatycznych

Gdzie upatrywał(a)by Pan(i) przede wszystkim przyczyn zmian klimatu? Czy, Pana(i) zdaniem:

Model energetyki w przyszłości

W 2019 roku pierwszy raz w Polsce w debacie politycznej pojawił się postulat całkowitego odejścia od węgla w energetyce, a także wskazanie przez partię Roberta Biedronia roku 2035 jako granicy czasowej, do której powinny być zamknięte wszystkie kopalnie węgla. W tym kontekście pojawia się pytanie o przyszły model polskiej energetyki. Uzyskane wyniki wskazują, że najbardziej pożądanym kierunkiem rozwoju są odnawialne źródła energii (71%) oraz energetyka jądrowa (10%). To drugie rozwiązanie zwłaszcza wśród mieszkańców Wrocławia zyskiwało spore grono zwolenników (18%). Natomiast postulat odejścia od węgla do roku 2035 popiera 58% (z czego 29% w sposób zdecydowany). Jednak wciąż blisko 1/3 społeczeństwa nie ma wyrobionego zdania w tej kwestii. Temat przyszłego modelu energetyki z punktu widzenia opinii publicznej, mimo sympatii dla OZE, pozostaje kwestią otwartą i wymaga szerokiej i demokratycznej debaty społecznej.

Tab. 7. Pożądane źródła energii wg miejsca zamieszkania

Co w przyszłości powinno być głównym źródłem energii w Polsce?

	R A Z E M	Miejsce zamieszkania			
		Wrocław	Miasta pow. 50 tys. takie jak: Legnica, Wałbrzych, Jelenia Góra, Lubin, Głogów, Świdnica	Miasta poniżej 50 tys.	Wieś
		w %			
Węgiel	4	4	3	4	5
Gaz ziemny, ropa naftowa	5	4	4	6	6
Odnawialne Źródła Energii, takie jak: wiatr, promieniowanie słoneczne, geotermia, energia wodna	71	65	74	76	69
Energia jądrowa	10	18	8	9	8
Nie wiem, trudno powiedzieć	9	8	11	5	13

Tab. 8. Akceptacja odejścia od węgla wg wieku

Czy popiera Pan(i) stopniowe odejście od gospodarki opartej na węglu i całkowitą rezygnację z niego do 2035 roku?

	R A Z E M	Wiek				
		18–30 lat	31–40 lat	41–50 lat	51–65 lat	66 lat i więcej
	w %					
Zdecydowanie nie	6	5	5	5	5	10
Raczej nie	10	11	13	11	6	3
Trudno powiedzieć	27	36	32	26	20	10
Raczej tak	29	29	31	28	30	25
Zdecydowanie tak	29	19	19	29	39	51

Drzewa

Doświadczenia związane z Lex Szyszko (wycinka drzew na masową skalę w 2017 roku) oraz głośny konflikt wokół wycinki drzew w Puszczy Białowieskiej był pewnego rodzaju lekcją edukacji obywatelskiej w społeczeństwie polskim ukazującej znaczenie drzew rosnących wokół nas. Pewne uwrażliwienie na szczególne znaczenie drzew w kontekście smogu, ocieplenia klimatu, gwałtownych opadów, przedłużających się susz spowodowało, że zdecydowana większość badanych popiera zwiększenie nasadzeń drzew przez władze lokalne. To powinien być jasny sygnał zarówno dla władz samorządowych, jak i dla ruchów ekologicznych zachęcający do zwiększenia nakładów na nowe tereny zielone, a także podpowiedź do przeznaczania w planach zagospodarowania przestrzennego miejsc pod nowe nasadzenia drzew.

Tab. 9. Nasadzenia drzew a miejsce zamieszkania

Czy Pan(i) zdaniem władze miejscowości w Pana(i) miejscu zamieszkania powinny zwiększyć ilość nasadzeń drzew w celu poprawy jakości powietrza?

	R A Z E M	Miejsce zamieszkania			
		Wrocław	Miasta pow. 50 tys. takie jak: Legnica, Wałbrzych, Jelenia Góra, Lubin, Głogów, Świdnica	Miasta poniżej 50 tys.	Wieś
		w %			
Tak	84	90	82	86	79
Nie	8	6	7	8	9
Nie wiem	8	3	11	7	13

Rozpoznawalność inicjatyw działających na rzecz jakości powietrza

Dolnośląski Alarm Smogowy (DAS) jest rozpoznawalny na poziomie 40% wśród społeczności Dolnego Śląska (najbardziej wśród wrocławian, których blisko połowa coś słyszała o Dolnośląskim Alarmie Smogowym). Warto byłoby się spytać mieszkańców poszczególnych subregionów Dolnego Śląska o źródłach informacji, z których czerpią wiedzę o zagrożeniach ekologicznych, jak również działaniach DAS – czy jest to prasa lokalna, czy też radio, Internet lub akcje edukacyjne i obywatelskie lokalnych inicjatyw ekologicznych.

Tab.10.

Czy słyszał Pan(i) o społecznej kampanii Dolnośląski Alarm Smogowy?

	R A Z E M	Miejsce zamieszkania			
		Wrocław	Miasta pow. 50 tys. takie jak: Legnica, Wałbrzych, Jelenia Góra, Lubin, Głogów, Świdnica	Miasta poniżej 50 tys.	Wieś
		w %			
Tak	40	47	33	40	40
Nie	60	53	67	60	60

Konkluzje

Ogólne informacje o smogu i jego zagrożeniach dla zdrowia wśród mieszkańców Dolnego Śląska dziś — w przeciwieństwie do sytuacji sprzed kilku laty — są faktem. Uzyskane dane wskazują na potrzebę przejścia do kolejnego etapu edukacji obywatelskiej, która dostarczy opinii publicznej konkretnych danych i wiedzy na temat praktycznych możliwości zmiany sytuacji. Mieszkańcy regionu nie znają np. obowiązków wynikających z ustawy antysmogowej. Również debata o możliwych nowych modelach energetycznych (w skali kraju i regionu) jest kolejnym tematem wymagającym realizacji. Również warto się pochylić nad przełożeniem problemów globalnych (zmiana klimatu) na język codziennych wyzwań z tym związanych w skali lokalnej i regionalnej. Obserwowane coraz częściej okresy suszy, a także zjawiska gwałtownych ulew wymagają powiązania na poziomie wiedzy potocznej ze zjawiskami globalnymi, a także są powodem do szukania zmian całościowych na poziomie polityki regionalnej (nowe spojrzenie na politykę transportową, energetyczną czy kwestie zarządzania zasobami naturalnymi i terenami zielonymi). Atmosfera społeczna do takich działań poprawia się — wynika to z rosnącej świadomości zagrożeń ekologicznych, coraz większych oczekiwań wobec jakości powietrza, a także niemal powszechnej i akceptowalnej wiedzy (85%) o wyzwaniach związanych ze zmianami klimatycznymi.